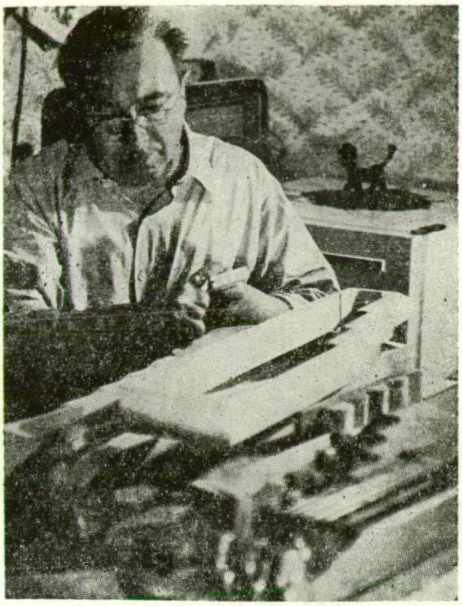

BUDAI SÁNDOR

A világ végén

Ha Tápé a világ közepe — akkor Tömörkény a világ vége volt a felszabadulás előtt.

A legközelebbi vasútállomás 20 km-re van hozzá. A legközelebbi község 10 km. De vásárjai igen híresek voltak és még ma is alig vesztett valamit a régi jó hírből. Kicsi község létére igen nagyszámú és messzeföldön híres mesteremberek is laktak ott. Legtöbbje több segéddel dolgozott, és járta a környező községek és városok vásárjait műhelyének termékeivel.

A 930-as évek elején még elég rossz világ volt az iparossegédekre. Nagy volt a munkanélküliség vidéken is. Én is olyan frissen szabadult segéd voltam, és munka nélkül! Valaki ajánlotta, hogy menjek el Tömörkényre, ott biztos kapok munkát.

Nem is gondolkoztam, hanem nagyon csekélyke holmimat a hátizsákomba tettem, meg azt a pár szerszámot, ami volt. Elköszöntem szüleimtől, testvéreimtől és jó barátaimtól, kezembe vettem a vándorbotot.

Hideg, csikorgós, ködös januári reggel volt, amikor elindultam otthonról. Még alig szürkült, amikor elhagytam a falunk határát, és gyorsan szedtem a lábaim, mert a zúzmarás, hideg, ködös idő kezdett áthatolni a vékonyas ruházatomon. Végre beértem az erdők közé, és mintha az erdők között haladó úton nem lett volna olyan erős a hideg.

Dél elmúlott, amikor az erdőket elhagyva újra a pusztás részre értem. Ott egy kicsit megpihenve, pár falatot ettem, mert még nagy út volt előttem, hát így sietve tovább mentem.

Már délután volt az idő, és még egy lélekkel sem találkoztam az úton. Ez akkor jutott eszembe, amikor nagy távolságban két mozgó pontot láttam előttem az úton.

Két lovas csendőr volt. Mikor összeértünk, megálltak, a papírjaim megnézték, pár szót kérdeztek, és utána ment ki-ki a maga dolgára.

Erősen rám esteledett, mire elértem Csanyteleket. Nagyon elfáradva megkerestem az egyik ismerős bognármestert, és ott töltöttem az éjszakát. Másnap korán reggel rendbe szedtem magam, és folytattam az utam. Lassan haladtam, mert az

út csúszós, nehéz volt, és dél elmúlott, mire beértem Tömörkény belterületére. Nem is időzve semmit, azonnal a bognárműhelyeket kerestem. Már a második mester fel is fogadott, és én örömmel foghattam másnap a munkába. Utána csendes, munkában töltött napok jöttek minden esemény nélkül.

Esténként azzal szórakozott a falu népe, hogy összejöttek valamelyik szomszédnál kártyázni. Öregje, fiatalja a falunak egész télen kártyázott. Aki ráért, mint a földművesek, azok nemcsak esténként, hanem egész nap is kártyáztak. Mindig huszonegyeztek. Nem pénzre, mert az kevés volt, hanem gyufára. Mindenkinek a zsebében állandóan 4—5 doboz gyufa volt. A gyufaszálak némelyike már olyan fekete volt a piszoktól, hogy alig lehetett megállapítani, hogy melyik végén van a feje. Olyan gyakorlatuk volt már a kártyázásban, hogy én csak döbbenten bámultam.

De nem is csoda ez, mert a faluban semmi más szórakozási lehetőség nem volt. Ha a kocsmába mentek el, ott is csak kártyáztak, kivéve a vasárnap estét,

BUDAI SÁNDOR FESTMÉNYE: CITERÁS

amikor bál volt valamelyik kocsmában, és az ifjúság odatartott, aki csak tehette. Se mozi, se egyetlen rádió nem volt még akkor a faluban.

Igen gyakoriak voltak a bál utáni verekedések, mert szilaj és hetvenkedő volt a falu fiatalsága. Mikor odakerültem, a szomszéd kovácsmester fiával az első napokban összebarátkoztam, és az oktatott ki az itteni szokásokra, aminek nagy hasznát láttam később, mert azok a vidéki iparossegédek, akik meghúzták magukat, még a bálba sem maradtak meg, mert a legények tánc közben „véletlenül" mindig a lábára léptek, és vagy elment haza, vagy ha voltak barátai, megverekedtek. Aki visszahúzódott, az nem is udvarolhatott valamire való leánynak.

A télbe süllyedt falu egyhangúságát a farsang, a lakodalmak tették változatossá. No meg a disznótorok. A vidám evés-ivás, és a mókák, régi tréfás szokások sokféle változatát szedte elő a falu népe egymás szórakoztatására. A farsang utolsó

három napja ünnep volt a faluban. Azon a három napon senki sem dolgozott. Evés-ivás, szomszédlátogatás ment a három napon keresztül.

Harmadnapon ebéd után a falu apraja-nagyja a piactérre sietett, és ott leste, hogy melyik kocsmából indulnak a maszkák. Amikor a nép észrevette az egyik kocsmától induló maszkák mozgását, mindenki odasietett, hogy láthassa az indulást.

A kocsma udvarán megszólalt a rezesbanda, akik odavaló falusi zenészek voltak. A nagykapu kitárult, és megindult a menet kifelé. Rendes lakodalmas menet volt az álarcosokból. Elöl a vőfély, utána két násznagy, akik egy vastag kötél végét fogták. Mögöttük a vőlegény és a menyasszony, köztük levő nagykötelet fogva. Utánuk a nyoszolyópárok és különböző jelmezbe öltözött párok, mint lakodalmas vendégek párosával felsorakozva a kötélhez. A kötél végén egy nagy fatuskó volt. Az egész menetnek jól neki kellett dőlni a húzásnak, hogy a tuskót bírja végig a főutcán a piactérre.

A tuskó mögött haladtak a zenészek, lakodalmas nótákat fújva. Az egész násznmenet pedig énekelte a nótát, ahogy a száján kifért. A zenészek után ballagott két tollas zsidónak öltözött legény, hátukon egy-egy zsák tollal. A két zsidó mögött legvégül az ördög kormos ruhában, hosszú farokkal és egy hosszú lánccal, melynek egyik vége a derekára erősítve, a másik végén pedig egy kis lófej nagyságú tuskó volt. A lánc lehetett 8—10 méter hosszú. Ezt az ördög maga után húzta.

Amikor már a kocsmától jól elhaladt a lakodalmas menet, és a nép már jól felzárkózva követte őket, a zsidók is akcióba léptek. Közéfutottak a bámészkodó népnek, és a zsákjukból marokkal szórták a népre a rossz tyúktollat és a gyékénypákját. Persze az összetömörült nép egymást fellökve menekült volna előlük. Ekkor lépett akcióba az ördög is. Berohant a nép közé, és mivel a ruhája kormos volt, menekülve utat engedtek neki, már amennyire lehetett a tömegben, s húzta maga után a láncra vert fatuskót. Mindig körben futott, és a lánccal körülfogott egy csomó embert. Utána a láncot jól meghúzta, és akinek a lábára volt a lánc tekeredve, bizony elesett, és nagy nevetés közben segítették fel a földről egymást a póruljártak. Mire feltápászkodtak, az ördög már a harmadik csoportot döntötte le lábáról.

Közben kiért a menet a piactérre. Középen leálltak, a zene elhallgatott, és a vőfély nagy hangon elmondta a verses rigmusát, amelyben mindenkit szeretettel meghívott a Bálint-féle kocsmába, estére a maszkabálba. Erre a zenészek tust húztak, a maszkák a nép közül táncost hívtak, és egy óra hosszáig táncoltak. Majd a vőfély leállította a táncot. Az ördögöt odahívták, aki a láncával a menyasszonyt és a vőlegényt egymáshoz kötötte és megeskette őket, hogy éjfélig egymást el nem hagyják, jóban, rosszban kitartanak egymás mellett. Utána levette róluk a láncot az ördög, és az egész nép nótaszóval, nevetve és sikongatva — a zsidók és az ördög tréfái közben — visszaballagott a kiindulási helyre, a kocsmához.

Itt még egy tánc, és már futott is a nép a másik kocsma elé, mert annak a maszkai is kezdtek már mozgolódni.

Azok is ugyanilyen felállításban és ugyanúgy vonultak fel a piactérre, és a tánc után azokat is visszakísérte a nép a kocsmához.

Utána mindenki sietett haza a ruháját rendbe hozni, a tolltól meg a párnapihétől megtakarítani, a lábbelijét pedig a sártól meg a letaposás nyomaitól lepucolni, mert sietni kellett a bálba, ki ide, ki oda, mert holnap már hamvazószerda, és kezdődik a nagyböjt. Most már húsvétig a kártya maradt az egyedüli szórakozás a faluban.

*

Csikófejes citeráit országszerte ismerik és kedvelik. Sok megrendelést kap, különösen amióta falun sorra létesülnek a „Röpülj páva" népdalkörök. Nemcsak szép citerákat farag a száraz fából, szépen ki is veri a dallamot rajtuk — ez pedig mindenütt jó ajánlólevél munkáinak.

Van tisztességes tanult mestersége a citerakészítő népzenésznek: a bognárság. A „fatengölyös világ"-ban s még utána is egy ideig megbecsült szakma volt ez, keresték a jó bognársegédeket, a mesterek pedig jól megéltek.

— Mikor készítette az első citerát?

— Még inaskoromban. De a mesterem nem engedte. Lopva csináltam, leginkább este, otthon. Az egyik szomszédban találtam egy régi, ócska citerát, azon láttam ilyen lófejeket. Megtetszett, azt próbáltam utánozni.

A Sándorfalvi Ktsz nyugdíjas dolgozója. Vezetője a szegedi ÉDOSZ citeraegyüttesének, de először falujában verbuvált citerazenekart, s ma is összetartja a nyolctagú helyi együttest. Gyakran ráduplázнak, hiszen az ÉDOSZ-ban is zömmel sándorfalvi citerások verik a húrokat.

— Hogy került a citeraverő helyett írótoll a kezébe?

— Négy éve a balatonfüredi szívkórházba kerültem. Nagyon unatkoztam. Mit csináljak? Hogy ne hiába teljen az idő, hát írni kezdtem. Vettem két 40 lapos füzetet, még ott teleírtam. Inaséveimről, legénykoromról, a falusi fiatalok régi időtöltéséről.

Az 50-es évek óta a sándorfalvi citerákon társaival sokfelé fölzengette a Tisza vidéki népdalokat. 1967-ben megkapta a Népművészet Mestere kitüntetést. Háromszor szerepelt a Csongrád megyei néprajzi gyűjtőpályázat díjazottai között.